

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Jūratė ČERNEVIČIŪTĖ

KULTŪROS STUDIJOS

Mokomoji knyga

Vilnius „Technika“ 2012

UDK 008(075.8)

Če314

Jūratė Černevičiūtė. Kultūros studijos: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2012. 160 p.

Mokomojoje knygoje pristatyti svarbiausi kultūros studijų akademinės tradicijos (daugiausia anglakalbių šalių) atstovai ir jų idėjos, taip pat kultūros studijų ištakos Lietuvoje. Knygoje apžvelgiamos pagrindinės intelektualinės tradicijos ir jas išreiškiančios teorijos, dariusios įtaką kultūros studijų lauko susiformavimui, taip pat pagrindinės kultūros studijų akademinėje tradicijoje vartojamos sąvokos, taikomos metodologijos ir metodai. Knygos pabaigoje pateikiamas terminų žodynas.

Kultūros studijos yra tarpdalykinis „laukas“, netelpantis į konkrečią mokslo sritį bei nepriskiriamas konkrečiai krypčiai, todėl mokomąją knygą galima būtų priskirti tiek humanitarinių, tiek socialinių mokslų sritims, juolab kad komunikacijos mokslas remiasi abiejų krypčių mokslo idėjomis ir metodais. Remiantis ŠMM patvirtinta studijų sričių, krypčių ir šakų klasifikacija, mokomoji knyga buvo priskirta socialinių mokslų sričiai, komunikacijos krypčiai, kūrybinių industrijų šakai.

Leidinį rekomendavo VGTU Kūrybinių industrijų fakulteto studijų komitetas

Recenzavo: Egidija Ramanauskaitė, Vytauto Didžiojo universitetas
Arūnas Mickevičius, Vilniaus universitetas

VGTU leidyklos TECHNICA 1391-S mokomosios
metodinės literatūros knyga

<http://leidykla.vgtu.lt>

ISBN 978-609-457-294-4
eISBN 978-609-457-295-1
doi:10.3846/1391-S

© Jūratė Černevičiūtė, 2012

© VGTU leidykla TECHNICA, 2012

TURINYS

Įvadas	4
I dalis	
Kultūros studijų sampratos ir ištakos	7
Kas yra kultūros studijos?	7
Birmingamo Kultūros studijų centras	11
Šiuolaikinių Kultūros studijų centro pradininkai	13
Kultūros studijų disciplinos	17
Kultūros studijų ištakos Lietuvoje	19
II dalis	
Kultūros studijų intelektualinės kryptys	29
Marksizmas	29
Struktūralizmas	39
Postmodernizmas	47
Antropologinis požiūris į kultūrą	56
III dalis	
Svarbiausios kultūros studijų temos	61
Kultūra	61
Kultūra ir ideologija	86
Tekstai ir skaitytojai	90
Vartojimo kultūra, kultūros vartojimas ir tapatumas	99
Kultūralizmas	117
IV dalis	
Kultūros studijų metodologijos ypatumai ir metodai	125
Etnografija	126
Etnografinio metodo teorinės prielaidos ir diskusijos	128
Suvokimo studijos	130
Apibendrinimas	133
Literatūra	135
Pagrindinių terminų žodynelis	139

ĮVADAS

Kultūros studijos vakarų Europos universitetuose ne tik susilaukė daug mokslininkų ir tyrinėtojų dėmesio ir diskusijų, bet įsitvirtino akademiniam pasaulyje kaip studijų disciplina ar programa. Nepaisant prieštaringo vertinimo, kultūros studijos turi daug pasekėjų, kurie ne tik tyrinėja jas, bet ir remiasi kultūros studijų sampratomis ir tyrimų metodologijomis. Lietuvos universitetuose kultūros studijomis domėjosi nedaug jaunesnės kartos mokslininkų iš humanitarinių ir socialinių mokslų disciplinų. Susidomėjimas netrukus tapo realiu reiškiniu, įtvirtinant kultūros studijų statusą tiek kaip akademinės disciplinos (VDU, VU, VGTU), tiek kaip naujos tarpdalykinės studijų programos (turima omenyje Šiaulių universiteto *kultūros studijų* magistro programa).

Paskutiniu metu susidomėjimas kultūros studijomis siejamas su naujomis temomis ir praktikomis Lietuvos akademinėje ir verslo terpėse: populiarėjanti kūrybinių industrijų tematika savo ištakomis remiasi į kultūros studijų kažkada suformuotas įžvalgas apie kultūrą ir jos prigimtį, kultūros tyrinėjimo metodus. Kokybinius pačius įvairiausių kultūros tyrimus (sudaranchius vadinamuosius „turinio“ dalykus kūrybinėse industrijose) pirmieji sėkmingai taikyti pradėjo kultūros studijų intelektualinės tradicijos atstovai.

Šiandien kultūros srityje nuolat vyksta permainos, kurių fonas yra naujos aplinkybės visuomenėje: trinamos ribos tarp nacionalinių kultūrų, globalaus ir lokalaus, įvaizdžio ir realybės, fikcijos ir fakto, aukšto bei žemo arba skirtingų meno formų, vyksta permainos valstybėje, rinkoje ir pilietinėje visuomenėje, intensyvi globali komunikacija ir migracija keičia socializacijos formas ir tapatumą, atsiranda naujų hibridinių estetinių žanrų bei naujų skaitmeninių multimedijų.

Permainos kultūros srityje skatina naujus kultūros tyrinėjimus. Norint paremti naujoves reikia suprasti kultūrą ir kultūrinės permainas, tarpdalykinį bendradarbiavimą ir dialogą. Vyksta vis intensyvesnis ekonomikos, politikos ir kasdienio gyvenimo sukultūrinimas, todėl svarbu atsižvelgti ir interpretuoti sudėtingas simbolines tekstų formas bei žanrus, kuriuos įvairiuose kontekstuose žmonės naudoja simboliniams pasauliams ir tapatumams kurti.

Kultūros studijos atsiliepia į šias permainas, siekdamos pateikti išsamesnį naujų kultūros reiškinių poveikio supratimą ir geriau atitikti visuomenės poreikius. Tarpdalykiškumas palengvina kultūrinės problematikos analizę, kuri yra sudėtinga ir dinamiška. Kultūros studijos formavosi kaip atsakas į kultūros modernizaciją, jungdamos įvairių teorijų įžvalgas: pradėjo domėtis naujo-

mis kultūrinio gyvenimo ir politikos problemomis, tokiomis kaip globalizacija, tarpininkavimas, tapatumo reprezentacijos aspektai, kurie savo ruožtu susiję su kintančiu kultūriniu valstybės vaidmeniu ir rinka, taip pat klase, lytimi, karta ir etniškumo modeliais.

Kultūros studijų akademinės tradicijos kultūros kaip „gyvenimo būdo“ samprata paveikė Europos politikų požiūrio į menų permainas: antropologinis kultūros kaip visiems bendrų vertybių ir patyrimų išraiškos apibrėžimas buvo naujas dvidešimtojo šimtmečio antrosios pusės kultūros politikai – palapsnui atsisakoma „menų“ lyginimo su „aukštąja kultūra“. Kultūros gamybos ir vartojimo praktikos suvokiamos kaip kontinuumas, apimantis „komercinio ir nekomercinio“, „tradicinio ir avangardo“, „didelės bei mažos apimties“, „masinio ir specializuoto“, „daugumos ir mažumos“ etiketes ir pan. Kultūros politikos sritis išsiplėtė nuo menų ir paveldo iki kino filmų, transliacijų ir spaudos bei platesnių kultūros ir kūrybinių industrijų, tokių kaip mada, dizainas ir architektūra; turizmas, miesto ir regiono plėtra; tarptautinė prekyba, diplomacija ir pan.¹

Kultūros studijos įrodė, kad įmanoma sujungti tarpdalykines sritis, tokias kaip humanitariniai ir socialiniai mokslai, teksto interpretacija ir gyvo patyrimo etnografija. Taip pat išplėtojo kritines teorijas, kurios remiasi interpretacija, refleksyvumu ir tarpdalykiškumu.

Kultūros studijos nėra visų kultūros ir humanitarinių mokslų suma, ar jų opozicija. Tai analitinė perspektyva, kuri gali būti pritaikyta visoms disciplinoms ir sujungti skirtingas kultūros tyrinėjimo tradicijas.

Kultūros studijos siūlo priemones kultūros ir kūrybinių industrijų analizei – S. Frith'o nuomone (2000: 27), populiarioji muzika nėra populiariosios muzikos industrijos padarinys, o greičiau muzikos industrija yra populiariosios muzikos kultūros aspektas. Muzikos industrija negali būti traktuojama atskirai nuo kasdienio gyvenimo sociologijos – jos veiklos yra kultūriškai nulemtos².

Kultūros studijose domimasi, kaip vyraujantys kultūrinio elgesio modeliai atspindimi kultūros industrijose, tačiau skirtingai nuo H. Beckerio kultūrinio darbo sociologijos³, daugiau pabrėžiamos galios ir nelygybės temos. Kultūros studijos papildoma kūrybines industrijas, atkreipdamos dėmesį į tai, kaip žmonės panaudoja kūrybinių industrijų platinamus vaizdinius bei produktus, kad jie derėtų prie kasdinių santykių, ir parodo šio verslo galimybių ribas.

¹ Throsby, D. 2010. *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge UP, p. 8.

² Frith, S. 2000. The popular music industry, in S. Frith, W. Straw & J. Street (Eds.). *The Cambridge Companion to Pop and Rock*. Cambridge: Cambridge University press, p. 27.

³ Žr.: Becker, H. S. 1982. *Art Worlds*. Un-ty of California Press.

Mokomosios knygos *Kultūros studijos* tikslas paskatinti studentus lavinti kritinius ir tyrimo gebėjimus kultūros ir medijų studijų srityje, taip pat lavinti kritinį požiūrį į pačias kultūros studijas bei jose iškeltų problemų sprendimo būdus. Vienas iš mokomosios knygos tikslų taip pat yra skatinti tyrinėti, kokie požiūriai į kultūrą ir medijas vyrauja akademinėje universitetinėje aplinkoje. Studentai kviečiami kelti klausimus studijų procese, susipažįstant su esminiais požiūriais kultūros studijose. Knygoje pristatomos svarbiausių teorijų, jų taikymo ir analizės metodų gairės.

Mokomosios knygos pradžioje pristatomos kultūros studijos, pasinaudojant šios intelektualinės srities autoritetų diskusijomis ir susiklosčiusia problematika skirtingose šalyse. Pagrindinis dėmesys skiriamas anglakalbių šalių (Didžiosios Britanijos, JAV ir Australijos) kultūros studijų atstovams, tarp jų Birmingamo *Šiuolaikinės kultūros studijų centrui*, kaip įtakingiausiai kultūros studijų krypties mokyklai. Skyriaus pabaigoje trumpai apžvelgiamos kultūros studijų ištakos ir su jomis susiję autoriai Lietuvoje. Skyrius parašytas, pasitelkus į pagalbą kultūros studijų temas Lietuvoje plėtojančius autorius – mokomosios knygos autorės nuomone, tik patys idėjų šalininkai gali tiksliausiai išryškinti kultūros studijų Lietuvoje formavimosi kontekstą bei nuostatas ir kultūros studijų idėjų patrauklumo priežastis Lietuvos akademiniam lauke. Ta proga mokomosios knygos autorė nori padėkoti šį sumanymą parėmusiems kolegoms, puikiems kultūros studijų problematikos žinovams – doc. dr. subkultūrinių grupių tyrėjai Egidijai Ramanauskatei (VDU), prof. Gintui Mažeikiui (VDU), prof. Artūriui Tereškiniui (VDU), dailės teoretikui, Šiaulių dailės galerijos direktoriaus pavaduotojui Virginijui Kinčiničiui ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyr. mokslinei bendradarbei dr. Audronei Žukauskaitei (LKTI). Toliau analizuojamos kultūros studijų intelektualinės kryptys ir su jomis susijusios teorijos, tokios kaip marksizmas, neomarksizmas, struktūralizmas, poststruktūralizmas ir postmodernizmas. Vėliau aptariamos svarbiausios kultūros studijų sąvokos, tokios kaip kultūra, subkultūra, populiarioji kultūra, ideologija, tekstai, vartojimas, tapatumai ir t. t. Galiausiai apžvelgiamos svarbiausios kultūros studijų tyrimų metodologijos: etnografija ir suvokimo studijos. Kadangi kultūros studijų temos plėtra vyko labai plačiai, apimdama daugelį šalių – susiformavo Prancūzijos kultūros studijos, Vokietijos kultūros studijos, Rusijos kultūros studijos, Ispanijos kultūros studijos ir pan. – autorė mokomojoje knygoje apsiribojo šalimis, kurios buvo prie kultūros studijų problematikos formavimosi ir institucionalizavimosi akademiniam lauke ištakų.